

Институт за бърза
медицинска помощ
“Н.И.Пирогов”

Централната сграда на “Александровската болница” -
първата база на Медицинския факултет в София

Съгласно този закон към МВР се учредява Гражданска санитарна дирекция с Върховен медицински съвет като съвещателно тяло към нея. Този закон е в сила до 1903 г., когато бива отменен със Закон за опазване на общественото здраве, приет през същата година. Според него здравеопазната дейност се разделя на две части: санитарно-административна част и лечебна. Въпросите за санитарното благоустройство са предоставени на хигиенни съвети, организационно централизирани към окръжните хигиенни съвети. На широко е разпореден санитарен контрол върху хранителните продукти, водата, общо употребяваните предмети и др., както и начините за борба с остро заразните болести. В историята на българското здравеопазване и санитарен контрол особено място заема XI лекарски събор на БЛС през 1912 г. Съборът приема законопроект за народно здраве, изработен от д-р Ст. Ватев, в който се обръща голямо внимание на социално-хигиенните и кадрови въпроси. През 1917 г. бива издаден Закон за хигиената и безопасността на труда. След тази година правителството разполага с 2311 народни хигиенни съвета в почти всички по-големи селища у нас и чрез тях се опитва да се справи с възникналите санитарно-епидемични неблагоприятия. По-късно тези съвети се обединяват и през периода 1934-1941 г. в страната функционират 9 областни хигиенно-противоепидемични служби с хигиенна, микробиологична, химична и др. лаборатории. Макар и с минимален щат, софийската служба играе положителна роля в опазване здравето на населението. През 1948 г. 9-те областни хигиенни служби се преобразуват в 8 районни здравни институции, пряко подчинени на дирекция "Санитарно-противоепидемично

дело". Една година по-късно към тях се присъединяват и противомаларичните станции. В края на 1950 г. започва изграждането на нова хигиенно-епидемиологична служба, а една година по-късно с указ на НС се формира Държавна санитарна инспекция. През 1952 г. се създава Републикански дом за здравна просвета в София (от 1965 г. Институт за здравна просвета), който организира и насочва отделите за здравна просвета при ХЕИ към системно повишаване на здравната култура на населението. През 1966 г. се регламентира новата реорганизация, като се образуват 10 хигиенно-епидемиологични института в най-големите градове на страната. В най-новата история през 2005 г. столичната ХЕИ се преименува в РИОКОЗ.

През 1904 г. в София се създава учителско-лекарски инспекторат към МНП. Първ негов организатор и ръководител става д-р Величко Георгиев. През 1905 г. започва да излиза сп. "Училищна хигиена", а две години по-късно, през 1907 г. България става първата страна в Европа, като в София се разкриват лекарски кабинети в училищата. Полагат се основите на училищното здравеопазване. След като учителско-лекарският инспекторат се закрива, изучаването на училищна хигиена, а заедно с нея и на трудова, комунална, хигиена на хранене и др. се осъществява в Катедрата по хигиена при МФ в София, създадена през 1919 г. от проф. Тошко Петров. За него проф. А. Хаджиолов пише: "Той е първият български хигиенист със солидна академична подготовка." През времето на своето съществуване в софийската Катедра по хигиена се формират няколко етапа. През първия етап след 1919 г. проф. Тошко Петров, като възпитаник на френската школа, развива хигиенно-епидемиологичното и бактериологичното направление. Вторият етап в развитието на катедрата е след 1945-1946 г., като се утвърждават няколко хабилитации на професори и доценти: проф. Л. Цветков, доц. Б. Славков, доц. Хр. Хаджиолов, доц. П. Вербев и др. С диференциране профила на катедрата се разгръщат преподавателска и изследователска дейност в областта на: общата и комунална хигиена, хигиената на труда и храненето, училищната и радиационна хигиена и др.

След 1972 г. се въвежда комплексно хигиенно-екологично направление, включващо оценка на околната среда и влиянието ѝ върху здравето на населението. След 1990 г. започва реформирането на нов, четвърти етап в развитието на катедрата с по-тясно свързване на профилактичното с клиничното направление в медицината. Материалната база на катедрата се развива постепенно. При създаването ѝ тя е разположена в помещенията на Противочумния институт - София, и бившата I мъжка гимназия на ул. "Дунав". След 1973 г. тя е настанена в специално проектирана и построена за

целта база в сградата на Центъра по хигиена. Първото българско дружество по хигиена София е основано през 1932 г. от проф. Тошко Петров. През периода 1957-1972 г. то е преименувано в обединено хигиенно дружество - ХЕ-МИОЗ, а от 1975 г. негов ръководител става проф. Б. Янев. Първото научно списание по хигиена у нас е "Съвременна хигиена", основано от д-р Ст. Ватев през 1907 г., а проф. Т. Петров редактира сп. "Български хигиенен преглед" (1932 г.). Съвременното списание на научното дружество е "Хигиена и здравеопазване", което след 42 години съществуване понастоящем не се издава за голямо съжаление. Издавани са и редица реферирани хигиенни списания. По отношение на училищната хигиена на базата на медико-педагогическия институт при МНП се създава Институт за физическо възпитание и училищна хигиена към БАН, а от 1968 г. до 1972 г. - Катедра по училищна хигиена в ИСУЛ, ръководена от проф. Б. Янев.

С основаването на Центъра по хигиена през 1973 г. и понастоящем хигиената на детската и юношеската възраст преминава през здраве на децата и учениците и детско и училищно здравеопазване. Трябва да си признаем, че в годините на преход, прибързано и необосновано, според нас, се лишихме от добре изградени и работещи структури, вкл. и от тази, с което оставихме българското училище без лекар. На фона на влошеното дентално здраве на учениците, в рамките на училищните здравни служби беше ликвидирана денталната профилактика и лечение. Продължават дискусиите дали в учебните програми да се включи специализиран учебен час по здраве, в който чрез усвояване на здравни знания би трябвало да се очаква желаната от цялото общество промяна в нагласите, здравната култура и поведение на учениците. Ето защо изградената в близкото минало цялостна система на училищно здравеопазване като ефективна структура за организирания контингент от ученици, понастоящем държавата и общината се стремят да се реабилитира и възстанови. Дано да успеят! Пожелаваме им успех, за да може все още да се опази и подобри детското здраве!

II.

До обявяването на София за столица на България се полагат усилия за нейното облагородяване и за поддържане на чистотата ѝ. Появяват се, макар и в примитивна форма, зачатъци на общественото здравеопазване. Преди Освобождението в София съществуват болници за военните и за цивилното население с централизирано лекарствоснабдяване. Въвеждат се службите болничен и градски лекар - регламентирани са условията за заемането им, утвърдени са техните права и задължения.

След Освобождението се създават условия за разрастване на болнич-

ното дело, за постепенно увеличаване на медицинските кадри, за все пълното задоволяване на здравните потребности на населението.

Гласък за развитието на болничното дело и на здравеопазването в столицата дават подарените на столичните власти руски военни госпитали, трансформирани в цивилни болници.

В една от тези болници, наречена "Хамбарите", се полагат основите на следосвобожденската ни хирургия. В нея работят такива известни лекари като д-р Димитър Моллов (кмет на София 1895 - 1896 г.), д-р Сава Мирков, д-р Юрдан Брадел и др.

Софийската губернска болница е била устроена на мястото, където днес и мавзолеят на княз Александър Батенберг. Разполагала е с 20 стаи и първоначално се е наричала Софийска първоразрядна болница - първата болница в България, изградена в съгласие с временните правила на д-р Димитър Моллов. Като модерна голяма болница тя се изгражда в продължение на 5 години. Открива се като Александровска през 1884 г. С решение на Висшия медицински съвет (с протокол № 6 от 21. 01. 1884 г.) е наречена Александровска болница на името на руския император Александър III и българския княз Александър Батенберг.

Болницата се разраства сравнително бързо. Изгражда се по павилионната система, частично запазена и в най-ново време. Особено ускорено е нейното развитие в самото начало на съвременната история на Европа и България, т. е. след 1914 г. Отделенията ѝ се разширяват и преустройват в клиники, които се превръщат съвсем естествено в база на първия Медицински факултет у нас. Софийската община отстъпва нови големи площи на Александровската болница, върху които по-късно се изграждат два хирургични блока и "трупните" институти.

Според проф. Стоян Белинов болницата представлява "средищно учреждение, дето са се разработвали, проучвали и реализирали най-важните научни и здравно-обществени въпроси."

На базата на Александровската болница се създават научно-практически школи като напр. първата школа на хирурга проф. Параскев Стоянов, дермато-венерологичната школа на проф. Б. Берон и проф. Л. Шопов, голямата българска интернистка школа на професорите Вл. Алексиев, Ст. Киркович, В. Моллов, К. Чилов, Ал. Пухлев и др., физиологичната школа на академик проф. Димитър Ораховац, хистологичната на академик проф. Асен Иванов Хаджиолов, , анатомичната на проф. Димитър Каданов и още няколко - почти 20 на брой! Разбира се, те се отразяват благоприятно не само върху цялото българско здравеопазване, но и върху здравеопазването в столицата.

В столицата се създават частни, обществени, кооперативни и въобще недържавни болници и клиники, към които отнасяме Клементинската болница, свързана с Кобургската династия и католическата диаспора в България, Работническата болница, наречена по-късно ИСУЛ. Днес тя съществува като УМБАЛ "Царица Йоанна - ИСУЛ" и се е превърнала в една от водещите болници в страната и опора на столичното здравеопазване.

Само ще отбележим създаването и успешното функциониране на Еврейската болница, Железничарската болница (от 1946 г. тя е прекръстена в Транспортна болница).

Следват Банковата болница на банковите служители, Болницата на Руския червен кръст с главен лекар латвийския хирург д-р Роберт Юрьевич Берзин, който е лекувал не само руски белогвардейци, но и обикновени столични граждани.

Инициативата, подготовката и откриването през 1918 г. на Медицинския факултет в София могат да се приемат за дело и заслуга на софийската медицинска общественост. Първите специализиращи лекари в младия факултет, в неговата болнична Александровска база, са именно софийските лекари. От техните среди се излъчват и първите 17 души, изпратени на специализация в чужбина, станали след завръщането си първите доценти и професори на Медицинския факултет. Сред тях са Стоян Киркович, Тошко Петров, Атанас Теодоров, Иван Кипров и др. Тези университетски преподаватели не се затварят в своите клиники и катедри - те излизат на предни позиции и оказват висококвалифицирана помощ на столичани. Педиатърът проф. Стефан Ватев създава първата здравно-съвещателна станция за майки и деца, първообраз на по-късно появилите се детски и женски консултации. През същата 1924 г. проф. Ст. Ватев създава и първата детска кухня в София.

Проф. Богомил Берон организира (1924 - 1925 г.) към своята Кожно-венерична клиника в София първия Кожно-венеричен диспансер.

Към 5-и здравен център на столицата се създава през 1934 г. ортопедична амбулатория, която дълго време се ръководи от бъдещия професор д-р П. Алтънков. В тази лаборатория-диспансер работи като консултант бъдещият проф. Бойчо Бойчев, ученик на проф. Параскев Стоянов и създател на първата българска ортопедо-травматологична школа.

Медицинският факултет осъществява значителна консултативна и лечебно-диагностична дейност в помощ на столичното здравеопазване. От един протокол на Столичния санитарен съвет научаваме, че здравните служби в столицата търсят помощта на факултета и изпращат болни за консултация и лечение в неговите клиники. За известен период от време Медици-

нският факултет играе роля и на заведение за спешна медицинска помощ, тъй като бързата медицинска помощ в София до 1930 г. има предимно транспортни функции и спешните случаи се приемат и лекуват в клиниките на факултета.

Както и да се нарича първото висше медицинско учебно заведение в столицата (МА I, ВМИ, МА II или МУ - София), то насища софийската здравна мрежа с добре подготвени медицински специалисти. В тази насока големи заслуги има и създаденият през 1950 г. Институт за усъвършенстване и специализация на лекарите (ИСУЛ), чиято абривиатура и днес е вградена в наименованието на университетската болница "Царица Йоанна".

Не е възможно да проследим в детайли развитието на столичното здравеопазване за един период от 130 години, да изследваме периодите на възход и упадък, с което се занимава историята на медицината и здравеопазването, но не можем да минем без обобщената характеристика на сегашното състояние на здравната мрежа в София.

Подобряването на показателите за здравното състояние на столичното население свидетелства за непрекъснато подобряващото се качество и обхвата на здравеопазването.

При население 1 240 789 души (2008 г.) и при почти половин милион нерегистрирани софийски граждани медицинска помощ им осигуряват 1 472 общопрактикуващи лекари (ОПЛ) и 2 562 практикуващи стоматолози, което представлява много висока наситеност с кадри - три пъти спрямо средната за страната. Един общопрактикуващ лекар обслужва средно 1 400 души население, което представлява добър достъп и качество на медицинското обслужване.

В София понастоящем са разкрити и функционират 63 болнични лечебни заведения (55 през 2006 г.), от които 22 държавни, 14 общински болници и диспансери, 6 ведомствени и 21 частни лечебни заведения.

Разкрити са 9 531 легла, от които частни са 1 368 или 14,35 на сто. Осигуреността с болнични легла е два пъти по-висока от средната за страната.

Към съзвездието от частни болници в столицата през последните години беше добавена и болница "Токуда", която допринася за извеждането на медицинското обслужване на световно равнище.

Като прибавим огромната помощ, която столичните университетски болници оказват на здравеопазването в столицата, можем да си обясним защо постигнахме по-добри показатели за санитарното състояние на населението. Ако се запознаем и с основните медико-статистически показатели за

столицата, отразени от доц. д-р Красимир Кушев в неговия "Кратък анализ..." (№ 4 от книгописа), не можем да не стигнем до извода, че РЦЗ - София, разполага с достатъчно висококвалифицирани медицински специалисти, с добра, а в не малко случаи и модерна съвременна диагностично-лечебна апаратура, постига немалко в процеса на здравната реформа и може да разчита на още по-добри резултати, въпреки все още неизживяната вътрешна обществено-икономическа криза и начеващата световна рецесия.

Като положително явление с благоприятно отражение върху подготовката на кадри за страната и за столицата отбелязваме създаването през последното десетилетие на втори Медицински факултет към СУ "Св. Кл. Охридски" с база болница "Лозенец", в която доц. д-р Любомир Спасов извършва първите чернодробни трансплантации у нас.

Създаденият преди осем години факултет по обществено здраве към МУ - София с декан академик проф. Цекомир Воденичаров насища здравната мрежа в страната и в София със специалисти по здравен мениджмънт, които ще допринесат за осъществяване на здравната реформа в България.

Прегледът на хигиената и здравеопазването в София след обявяването ѝ за столица на България показва едно незавидно начало, което може да се обясни с условията на тежкото турско робство, липсата на достатъчно ресурси и помощи за началните етапи в развитието на столичното здравеопазване и др. Създаването на първия Медицински университет в София и в страната оказва благотворно влияние върху здравето на софиянци. Мощен тласък в тази насока дават демократичните промени в страната - изгражда се едно по същество плуралистично здравеопазване. Столицата като че ли се превръща в илюстрация на тезата, че този модел, успешно съчетаващ частната инициатива, здравното осигуряване и бюджетното финансиране е получил най-добрата си илюстрация именно в столицата на Република България, и то през последните 130 години от неговото съществуване.

Литература

1. Апостолов, М. *Исторически, социални и етични измерения на медицината*, С. 2002
2. Апостолов, М., Р. Каймакчиева. *Ролята и значението на Медицинската академия за развитието на столичното здравеопазване*, С., 1978.
3. Дамянов, Д., М. Апостолов. *История на хирургията в България*, Горекс Прес, С., 2007, 581.
4. Кушев, Кр. *Кратък анализ на демографската структура на град София, на дейността и икономическата ефективност на лечебните заведения за болнична помощ в гр. София, МЗ-РЦЗ*, 2008, 15.
5. Писев, В. *Сто години училищно здравеопазване в България - история и перспективи*. VI Национален конгрес по история на медицината. София, май 2008, с.4.
6. ЦДА, фонд 1 к. опис 4, а. е. 506, л. 55.

ИСТОРИЯТА НА ГЕРБА НА СТОЛИЦАТА

Гербът на София е утвърден през 1900 г. с Указ № 115 на княз Фердинанд, обнародван в "Държавен вестник" бр. 91 от 2 април 1900 г. В него е записано **"Нашата столица София да има особен знак (герб), който да бъде поставен на общинския печат и на знамето, което се въздига над градския дом, както и във всички места, където е прието да се турят градски гербове"**. Повод София да получи герб е Всемирното изложение в Париж през 1900 година. Дирекцията на Всемирното изложение в Париж е поискала да се изпрати гербът на българската столица, за да бъде положен върху фасадата на Дома на инвалидите, където ще бъдат изложени гербовете на столиците на всички държави, участващи в изложението. Тогавашният кмет на града Христо Попов (кмет на София от 12 април 1899 г. до 4 януари 1901 г.) е член на комисията към Министерство на търговията и земеделието, която е натоварена с украсата на българския павилион, включително и с изготвянето на герба. Със задачата се заемат директорът на Рисувалното училище (сега Националната художествена академия) Иван Мърквичка, директорът на Народния музей (сега Националният археологически музей) Вацлав Добруски и художникът Хараламби Тачев, тогава още студент в Рисувалното училище. Елементите на герба избират Мърквичка и Добруски, а художественото изработване е възложено на Хараламби Тачев.

В заседанието си от 17 март 1900 година Софийският градски общински съвет утвърждава изготвения от Тачев проект.

Гербът допълнително е оформен от Хараламби Тачев с девиза "Расте, но не старее", изписан на лента през 1911 година. Двете лаврови клонки са добавени пак от Хараламби Тачев през 1928 година по време на кмета генерал Владимир Вазов. На 23 декември 1974 година Изпълнителният комитет на Софийския народен съвет приема предложението на секретаря на ИК Стефан Дикин да се промени гербът на столицата, като в центъра на крепостната стена-корона се постави петолъчка. На 7 ноември 1991 година кметът на столицата Александър Янчулев издава заповед за възстановяване на герба във вида му от 1928 година.

Протокол № 19 от заседание на Втора извънредна сесия на Софийския градски общински съвет, състояло се на 17 март 1900 година, с който се приемат мотивите и предложеният проект на герб на столицата, се съхранява в архива единица № 78, инвентарен опис № 1 - книга за протоколите на Софийски градски общински съвет от фонд 1к - "Софийско градско общинс-